

1. תלמוד בבלי, מסכת סוכה דף כח.

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה. שתיים עשרה אמר להם: "שמעתי", שמונה עשר אמר להם: "לא שמעתי". רבי יוסי בר' יהודה אומר: חילוף הדברים - שמונה עשר אמר להם: "שמעתי", שתיים עשרה אמר להם: "לא שמעתי".

אמרו לו: "כל דבריך אינן אלא מפי השמועה?"

אמר להם: "הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי! מימי לא קדמני אדם בבית המדרש, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין, ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם."

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי: מימיו לא שח שיחת חולין, ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא קדמו אדם בבית המדרש, ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הרהר במבואות המטונפות, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא, ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה, ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולא אמר "הגיע עת לעמוד מבית המדרש" חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים, וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו.

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן - שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכונה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים.

גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי.

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי: שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן.

דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - הויות דאביי ורבא.

לקיים מה שנאמר {משלי ח} "להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא". וכי מאחר שקטן שבכולן כך, גדול שבכולן על אחת כמה וכמה!

אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל: בשעה שיושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו מיד נשרף:

2. חידושי הריטב"א, מסכת סוכה כח.

דבר קטן הויות דאביי ורבא - פירוש, דבר קטן הוא לגבי מעשה מרכבה שאמרנו, ולגבי הא נמי לא קרי דבר קטן לתלמוד, שהרי קדמו לכלם שלא הניח מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות, והם יתד שהכל תלוי בו!

אלא, "הויות דאביי ורבא" הם קושיות ותירוץ וספיקות שלהם שלא נתבררו להם מפני שלא ירדו לעומק של תלמוד כחכמים הראשונים, ולפי שהיה זה מחסרון ידיעה קרי ליה דבר קטן בחכמת המשנה, אבל גדול הוא מכל שאר חכמות העכו"ם.

וזה הפירוש אמת ונכון לכל המאמין, ולא כמו שפירשו אחרים האלקים יכפר:

3. תלמוד בבלי, מסכת חגיגה דף יא:

משנה: אין דורשין בעריות בשלשה, ולא במעשה בראשית בשנים, ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו.

4. תלמוד בבלי, מסכת חגיגה דף יד:

תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו.

אמר לו: "רבי, שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה."

אמר לו: "לא כך שניתי לכם" ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו!"

אמר לו: "רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי."

אמר לו: "אמור."

מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית.

אמר לו: "רבי, מפני מה ירדת מעל החמור?"

אמר: "אפשר אתה דורש במעשה מרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלויין אותנו, ואני ארכב על החמור?"

מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה. מה שירה אמרו? { תהלים קמ"ח } "הללו את ה' מן הארץ, תנינים וכל תהומות, עץ פרי וכל ארזים, הללויה."

נענה מלאך מן האש ואמר: "הן הן מעשה המרכבה."

עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: "ברוך ה' אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שידוע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש. אתה נאה דורש ונאה מקיים! אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצריך!"

וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע, היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכים בדרך. אמרו: "אף אנו נדרוש במעשה מרכבה." פתח רבי יהושע ודרש, ואותו היום תקופת תמוז היה. נתקשרו שמים בעבים, ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמורי חתן וכלה. הלך רבי יוסי הכהן וסיפר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי, ואמר: "אשריכם ואשרי יולדתכם! אשרי עיני שכך ראו! ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני, ונתנה עלינו בת קול מן השמים: "עלו לכאן! עלו לכאן! טרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם. אתם ותלמידים ותלמידיכם מזומנין לכת שלישיית."

5. רמב"ם, משנה תורה. הלכות יסודי התורה פרק ד:יב-יג

בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו, ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשור לאהוב המקום ברוך הוא, ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים, וכ"ש לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל, וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלימה ריק וחסר.

ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס, כמו שאמרו "ארבעה נכנסו לפרדס", ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין. ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים, שהרי אמרו חכמים: "דבר גדול - מעשה

מרכבה, ודבר קטן - הוויות דאביי ורבא", אעפ"כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.

6. **The Halakhic Mind**, pp. 100-1

. . . medieval Jewish thought, despite its accomplishment and merit, has not taken deep root in Jewish historical religious realism and has not shaped Jewish religious world perspective. When we speak of philosophy of religion, we must have in mind foremost the philosophy of religious realities experienced by the entire community, and not some abstract metaphysics cultivated by an esoteric group of philosophers. Second, we know that the most central concepts of medieval Jewish philosophy are rooted in ancient Greek and medieval Arabic thought and are not of Jewish origin at all. It is impossible to reconstruct a unique Jewish perspective out of alien material. Third, the Hegelian thesis that philosophy is synonymous with *feri*, continuous process and activity, was borne out by contemporary scientific facts and has become a truism in modern philosophy. If Jewish philosophy is reduced to obsolete concepts and medieval categories that time has rendered sterile, then where is living philosophical continuity?

7. **Halakhic Man**, pp. 87-89 = **איש ההלכה** p. 78 (I have modified the translation)

The whole notion of [Torah] לשמה primarily refers to [studying] for the sake of the love of the Torah - i.e., that one should exert oneself to determine its root principle. A person might think that לשמה means [for the sake of] cleaving to G-d (דביקות), and according to this opinion would imagine that occupying himself with songs and hymns, in particular the Psalms of David, the sweet singer of Israel, that arouse in one love for G-d and [a sense of] His closeness, is sufficient for him and that in this manner he will live a sweet and desirable life. But such is not the case, for the Midrash [on Psalms 1:8] states that King David requested that one occupied with his poems and songs be considered the equivalent of one who studied the Laws of נגעים and אהלות, which implies that the study of those laws is more valuable! And we have no evidence that God granted David's request! [This is so] because the primary purpose of study is not to occupy oneself with cleaving to G-d but rather to understand, through Torah, the commandments and laws, and to know each and every matter clearly, both its general principles and its particulars . . . rather, one should study these matters for the sake of the matters themselves, so that one will comprehend them and deepen one's understanding and analytic skill, and not study only for דביקות as many have mistakenly thought. For example, one should study Damages. Sometimes one must investigate the מיגו (the principle that a party's plea is to be credited if a more convenient or advantageous plea were available to him) of frauds, what the fraud could claim . . . And even though he has no thought during the learning for matters of יראת ה', all learning is for the sake of the Unification of the Divine Name. And when he tires himself in the effort to understand a law simply and clearly, certainly the Divine Presence rests upon him while he is actually learning, as the Sages of Blessed Memory said: "The Holy One Blessed Be He now has in His world only the four

cubits of הלכה". The above are the words of R. Hayyim Volozhin, the outstanding student of the Vilna Gaon and founder of the Yeshiva of Volozhin, in his book רוח חיים, and it seems to me that they need no commentary.

8. Halakhic Man, p.4 = איש ההלכה p. 15

Our aim in this essay is to penetrate deep into the structure of halakhic man's consciousness and to determine the precise nature of this "strange, singular" being who reveals himself to the world from within his narrow, constricted "four cubits" [Berakhot 8a], his hands soiled by the gritty realia of practical halakhah [see Berakhot 4a]. However, in order to fulfill the task, we must undertake a comparative study of the fundamental and distinctive features of the ontological outlooks of *homo religiosus* and cognitive man. For only by gaining an insight into the differences and distinctions existing between these two outlooks will we be able to comprehend the nature of halakhic man, the master of Talmudic dialectics.

9. Halakhic Man, p. 60 = איש ההלכה p. 57

. . . even according to those authorities who declare that commandments do require intention, the Halakhah does not require of us any mystical, esoteric intentions directed toward a *mundis absconditus*, a hidden world, but only the clear, plain thought to fulfill via this particular act such and such a commandment. Heaps upon heaps of mystical intentions and unifications have been piled up by the mystics to lead man's consciousness to hidden worlds; halakhic man knows nothing, however, about such mysteries.

10. Halakhic Man, p.23-4 = איש ההלכה p. 31

. . . when many halakhic concepts do not correspond with the phenomena of the real world, halakhic man is not at all distressed. His deepest desire is not the realization of the Halakhah but rather the ideal construction that was given to him from Sinai, and this ideal construction exists forever. "There never was an idolatrous city and never will be. For what purpose, then, was its law written? Expound it and receive a reward! There never was a leprous house and never will be. For what purpose, then, was its law written? Expound it and receive a reward! There never was a rebellious son and never will be. For what purpose, then, was his law written? Expound it and receive a reward!" Halakhic Man is not at all grieved by the fact that many ideal constructions have never been and will never be actualized. What difference does it make whether the idolatrous city, the leprous house, and the rebellious son existed or didn't exist in the past, will exist or won't exist in the future? The foundation of foundations and the pillar of halakhic thought is not the practical ruling but the determination of the theoretical halakhah. Therefore many of the greatest halakhic men avoided and still avoid serving in rabbinic posts. They rather join themselves to the group of those who are reluctant to render practical decisions. And if necessity - which is not to be decried - compels them to disregard their preference and to render

practical decisions, this is only a small, insignificant responsibility which does not stand at the center of their concerns.

11. Halakhic Man p.26 = איש ההלכה p. 32-33

The concept of the Day of Atonement or the night of Passover, for example, is an ideal concept, and halakhic man sees the Day of Atonement in the resplendent image of the glory of the sacrificial service of the day or the night of Passover in all its majesty, at the time when the Temple was still standing. Both the Day of Atonement and the Passover festival nowadays, when we have no high priest, nor sacrifices, nor altar and the whole Temple service cannot take place, are devoid of all that holiness and glory with which they were endowed at the time of the Temple. Both are only a pale image (בבואה דבבואה) of the ideal constructions that were given on Mount Sinai.

12. שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל עמוד קנח

... "שמור תשמרון את מצות ה' אלקיכם ועדתיו וחקייו אשר צוך ועשית הישר והטוב וכו' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם." השאלה, כפי שנתנסחה בפרשת ואתחנן במשנה תורה, מתייחסת לשמירת תורה ומצוות בכלל. הבן שואל מה תועלת חיי תורה ומצוה. שאלה זו אינה מצטמצמת לקרבן פסח. מה אם כן הרעיון המרכזי של התשובה? שכדי להבין משמעות התורה ומצוות אין אנו צריכים לעסוק בחקירות פילוסופיות וספקולציות מיטפיסיות אלא לידע את דיני התורה מצד אחד ולהיות נאמנים לקיום במצוות כולן מצד שני. "ויצונו ה' לעשות את כל המשפטים האלה" . . . "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח" - דהיינו, עיקרי פסח.

13. Halakhic Mind p. 93

It is worthy of note that Maimonides, the halakhic scholar, came nearer the core of philosophic truth than Maimonides, the speculative philosopher.

14. איש ההלכה עמוד 15

תעודתינו במאמר זה היא לחדור לתוך כבשונה של תודעת איש ההלכה ולעמוד על מהותו של טיפוס "מוזר ומשונה", המתגלה לעולם מתוך ד' אמותיו "המצומצמות", כשידיו מלוכלכות בשפיר ושליא. ברם כדי לצאת ידי חובתינו במסה זו עלינו לפתוח בביאור סירטוט אופייני וקו יסודי בהשקפתו האונטולוגית של איש הדת בהשוואה אם איש הדעת - שמתוכם של השינויים וההבדלים שבין שניהם, **נכיר את בעל הוויית אביו ורבא.**

15. רוח חיים על אבות ו:א

לפי שעיקר הלימוד לא לעסוק רק בדביקות כי אם להשיג על ידה התורה והמצות והדינים ולידע כל דבר על בוריו כלליה **ופרטיה** [ולהשיג גם כן סתרי פלאי מעשיו וחקר כבודו ולזה צריך ללמוד ביגיעה עצומה . . . וכמו שכתוב (משלי לו) "באורך נראה אור", רוצה לומר בתורתך נראה עוד אור תורה כי על ידי אור שהשגנו נראה יותר שיש עוד אור ונקוה להשיגו כדמיון הנכנס לחדר המלך בבית גנזיו המלא אור יקרות ומשם רואת דלת לחדר פנימי עוד וחפץ לכנס לתוכו ומשם רואה עוד חדרים פנימים וכל בקרוב יותר לחדר המלך עצמו יותר יקר ומהודר עד אין חקר מהחדר החיצון ואם לא נכנס מתחלה בהחדר הראשון לא היה יודע מאומה אם יש חדרין פנימים זה לפני זה. וכן לענין התורה כי על ידי אור שמשגיג מתחלה רואה כי יש עוד אור גדול מזה וכן להלאה ועל ידי זה יתאווה תאוה להבין ולהשיג עוד עד כי ישיג כל סתרי עולם ומלואה כרבן יוחנן בן זכאי אשר אמרו עליו (סוכה כח.) "שלא הניח . . . עד דבר גדול וקטן כו""] . . . כי אם צריך להעמיק ולעיין במחשבתו בגשמיות הדברים כגון בדיני נזיקין וכן צריך לפעמים לישא וליתן במיגו של רמאים מה שהרמאי יוכל לטעון **וכדומה** . . . [דהנה קודם לימוד תורה צריך להרהר ביראת ה' כדי שיהיה יראתו קודמת לחכמתו כדי שילמוד אחר כך בטהרה אבל בשעת עסק התורה אמר ודבר בהם לשמם לשם עסק התורה] **ואף** שלא יכוין בעת הלימוד עניני יראת ה' מכל מקום כל הלימוד הוא לשם יחוד קוב"ה וכשהוא מייגע את עצמו בדבר הלכה בפשטות בודאי השכינה שורה עליו בשעת לימודו ממש כמאמר חז"ל "אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה **בלבד**"